

**Новосад
Роман Віталійович**

здобувач другого (магістерського)
рівня вищої освіти
ННІ права,
Державний податковий університет

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ

ДЖЕРЕЛ

1. Гаро Г.О. Найкращі інтереси дитини у цивільному провадженні (серія методичних рекомендацій «Адвокат дитини») / Г.О. Гарро, О.М. Спектор, С.Л. Савицька та ін. X. : Фактор, 2020. 96 с. URL : https://unba.org.ua/assets/uploads/publications/%D0%9F%D0%94%D0%A4_Garo%20Naykraschi%20interesny%20dytyny.pdf (дата звернення – 27.11.2021 р.);
2. Керівні принципи щодо дружнього правосуддя до дитини / Веб-портал Ради Європи URL : <https://rm.coe.int/16804c2188> (дата звернення – 27.11.2021 р.);
3. Конвенція про права дитини від 20 листопада 1989 року URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021 (дата звернення – 27.11.2021 р.);
4. Конституція України URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення – 27.11.2021 р.);
5. Мамчур проти України (Заява № 10383/09) URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_a93#Text (дата звернення – 27.11.2021 р.);
6. Постанова Дніпровського апеляційного суду у справі № 216/3351/18 URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/80394776> (дата звернення – 27.11.2021 р.);
7. Постанова Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ № 13 від 19 грудня 2014 р. «Про застосування судами міжнародних договорів України при здійсненні правосуддя» URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0013740-14#Text> (дата звернення – 27.11.2021 р.);
8. Про міжнародні договори України / Закон України URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1906-15#Text> (дата звернення – 27.11.2021 р.);
9. Про охорону дитинства / Закон України URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text> (дата звернення – 27.11.2021 р.);

**АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ
КЕРІВНИХ ПРИНЦИПІВ КОМІТЕТУ МІНІСТРІВ
РАДИ ЄВРОПИ ЩОДО ДРУЖНЬОГО ПРАВОСУДДЯ
ДО ДИТИНИ У НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО
УКРАЇНИ**

Розвиток національного процесуального права напряду залежить від основних тенденцій формування загальних уявлень про механізми реалізації права на захист. Це питання набуває особливої актуальності при звуженні суб'єктного складу процесуальних правовідносин.

Загальні положення Цивільного процесуального кодексу України до специфічного суб'єкта – учасника справи відносять дітей. Відповідно до статті 1 Закону України «Про охорону дитинства», дитина – особа віком до 18 років (повноліття), якщо згідно з законом, застосованим до неї, вона не набуває прав повнолітньої раніше [9]. Стаття 3 Сімейного кодексу України встановлює, що сім'я створюється на підставі шлюбу, кровного споріднення, усиновлення, а також на інших підставах, не заборонених законом і таких, що не суперечать моральним засадам суспільства. Дитина належить до сім'ї своїх батьків і тоді, коли спільно з ними не проживає. Стаття 7 Кодексу гарантує кожному учасникові сімейних відносин право на судовий захист [12].

Захист сімейних прав та інтересів дитини гарантує, найперше, Конвенція про права дитини від 20 листопада 1989 року [3]. Оскільки в Україні діє примат міжнародного права (Закон України «Про міжнародні договори України»), Конвенція та факультативні протоколи до неї є обов'язковими для застосування судами, на чому, зокрема, наголошено у постанові Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ № 13 від 19 грудня 2014 р. «Про застосування судами міжнародних договорів України при здійсненні правосуддя» [7, 8].

Комітет міністрів Ради Європи 17 листопада 2010 року затвердив «Керівні принципи щодо дружнього правосуддя до дитини». Згідно з цим документом, такими принципами є: 1) участь; 2) найкращі інтереси дитини; 3) гідність; 4) захист від дискримінації; 5) верховенство права. Це, по суті, практичні поради для учасників судового процесу щодо ставлення до дітей, поваги до їхньої індивідуальності та забезпечення їхніх інтересів. Водночас, підставами для їх затвердження стали неодноразові випадки порушень прав дитини у країнах, що входять до Ради Європи [2].

Перевагою захисту прав дитини у цивільному судочинстві є практична реалізація Принципів щодо правосуддя, дружнього до дітей, та реалізація Європейської конвенції про здійснення прав дитини, зокрема у формі надання дитині повної інформації про процесуальну дію, яка відбувається за її участю, про процесуальне становище дитини, інформацію про справу загалом.

Перевагою національного процесуального законодавства щодо захисту прав дитини є надання дитині можливості звернення до суду з досягненням 14-річного віку (ст. 18, 152 СК України) [12]. Водночас, згідно з нормами сімейного законодавства, інтереси дитини в суді представляють батьки або законні представники. У цьому випадку недоліком може стати те, що не завжди батьки мають бажання та належний рівень компетентностей щодо захисту прав дитини в судовому порядку. Європейський суд з прав людини зазначає, що між інтересами дитини та батьків повинна існувати справедлива рівновага і, дотримуючись такої рівноваги, особлива увага має бути до найважливіших інтересів дитини (Хант проти України, п. 54) [16].

10.Постанова Верховного Суду у справі № 495/2106/17 URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/82264465> (дата звернення – 27.11.2021 р.);

11.Постанова Верховного Суду у справі № 712/10623/17 URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/75266002> (дата звернення – 27.11.2021 р.);

12.Сімейний кодекс України URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14> (дата звернення – 27.11.2021 р.);

13.Стандарти правосуддя, дружнього до дитини, та їх втілення в Україні (звіт про результати моніторингу судових процесів в Україні, 2020) / Координатор проєктів ОБСЄ в Україні URL : <https://www.osce.org/files/f/documents/e/d/453435.pdf> (дата звернення – 27.11.2021 р.);

14.Цивільний кодекс України URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення – 27.11.2021 р.);

15.Цивільний процесуальний кодекс України URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15> (дата звернення – 27.11.2021 р.);

16.Хант проти України (Заява № 31111/04) URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_126#Text (дата звернення – 27.11.2021 р.).

Водночас, міжнародні стандарти щодо правосуддя, дружнього до дітей у недостатньому обсязі втілені в законодавчій базі України (зокрема, не закріплені процедури опитування дітей, нечітко визначений принцип пріоритету найкращих інтересів дитини, існують прогалини у питанні закріплення права на психологічну допомогу, щодо права на освіту тощо).

Проблемним є також питання надання професійної правової допомоги дитині. Відповідно до норм цивільного законодавства, дитина з 14 до 18 років може укласти договір про надання правової допомоги лише зі згоди батьків або законних представників або уповноваженого органу опіки та піклування, що, у свою чергу, корелює з нормами ст. 59 Конституції України, яка проголошує, що кожен має право на професійну правничу допомогу [4]. Отже, по суті з'являються проблеми у доступі до правосуддя. Складнощі в укладенні договору можуть виникати у ситуаціях, коли дитина має підстави звернутися до суду задля захисту своїх інтересів усупереч волі батьків, має власне джерело доходу, проте позбавлена права на вчинення правочину через неповну дієздатність (ст. 32 ЦК України) [14]. Привертає увагу також той факт, що, наприклад, договір банківського вкладу особа з 14 до 18 років може укласти самостійно, а на договір про правову допомогу необхідна згода батьків. Неоднозначна ситуація виникає також у випадку, коли договір про представництво інтересів дитини в суді укладено батьком та матір'ю окремо з різними завданнями. Наразі така ситуація законодавством не врегульована [1].

Подібна проблема, пов'язана з доступом дитини до правосуддя, виникає при поданні неповнолітньою особою позовної заяви. Ст. 152 СК України надає дитині право на звернення до суду, якщо вона досягла 14 років [12]. Водночас, ст. 47 ЦПК України встановлює, що здатність особисто здійснювати цивільні процесуальні права та виконувати свої обов'язки в суді (цивільна процесуальна дієздатність) мають фізичні особи, які досягли повноліття. П. 1 ч. 4 ст. 185 ЦПК до підстав повернення позову відносить ситуацію, коли заяву подано особою, яка не має процесуальної дієздатності [15]. Аналіз судової практики показує, що, у більшості випадків, суди повертають заяви, подані особами з неповною дієздатністю, згідно із вимогами цивільного процесуального законодавства (Постанова Дніпровського апеляційного суду у справі № 216/3351/18 від 16 березня 2019 р.) [6]. Водночас, існують випадки відкриття провадження у справах за заявами осіб, які досягли 14 років, зокрема, у справах про надання повної цивільної дієздатності, дозволу на вступ у шлюб з 16 років [13].

Перевагою захисту інтересів дитини у цивільному судочинстві є також надання їм переваги у випадках визначення місця проживання дитини, на чому, зокрема, особливо наголошує Верховний Суд у справі № 495/2106/17, звертаючись також до практики ЄСПЛ: при визначенні інтересів дитини необхідно врахувати дві умови: забезпечення її зв'язків із сім'єю та забезпечення її розвитку в безпечному, спокійному та стійкому середовищі (Мамчур проти України, п. 100) [10, 5]. Інтересам дитини надається перевага судами також у справах про надання дозволу дитині для виїзду закордон без згоди одного з батьків (справа № 712/10623/17) [11]. Водночас, можуть виникати проблеми, пов'язані з урахуванням інтересів дитини про розгляді судом справ про усиновлення, зокрема, нерезидентами України.

Отже, перспективою становлення належного захисту сімейних прав та інтересів дитини в судовому порядку може стати кодифікація законодавства у цій сфері, що включатиме: 1) запровадження спеціалізації суддів у справах, що стосуються захисту прав та інтересів